

Ženska prostitucija u Zagrebu između 1899. i 1934. godine

TOMISLAV ZORKO
Zagreb, Republika Hrvatska

Prostitucija je velik moralni, društveni, socijalni, ekonomski i zdravstveni problem. Do 1922. godine u Zagrebu prostitucija je bila dozvoljena u javnim kućama. Rad javnih kuća regulirao je propis (Bludilišni pravilnik) iz 1899. Zagrebačko redarstvo donijelo je 24. rujna 1922. Odredbu o nadzoru nad prostitucijom na području grada. Ovim propisom javne kuće bile su ukinute. Djevojke i žene koje su se bavile prostitucijom dobile su status javno tolerirane prostitutke i morale su se upisati u poseban očevidnik koji je vodilo redarstvo. Zakonom o suzbijanju spolnih bolesti 1934. godine prostitucija je u Kraljevini Jugoslaviji ukinuta. Do kraja rujna 1934. u Zagrebu je ukinuta legalna prostitucija.

Ključne riječi: prostitucija, Zagreb, javne kuće

Prostitucija je velik moralni, društveni, socijalni, zdravstveni i ekonomski problem, te je jedan od najstarijih oblika devijantnog ponašanja. Postoje razna tumačenja, definiranja i podjele prostitucije.¹ No, osnovno tumačenje prostitucije jest da je ona ponašanje u kojem određena vrsta ljudi daje svoje tijelo drugima na uživanje za materijalnu korist. Pod pojmom ženska prostitucija smatra se pojava gdje žene prodaju svoje tijelo muškarcima. Tijekom povijesnog razvoja javlja se nekoliko tipova prostitucije: religiozna, ritualna, kompenzacijska, supstitucijska i profesionalna kao suvremeniji oblik.² Prema vrstama, prostitucija može biti: muška i ženska, prisilna i dobrovoljna, povremena i stalna, ulična i otmjena, obredna i svjetovna, profesionalna – organizirana ili neovisna.³

Prostitucija je u nas slabo proučavana. U znanstvenim i stručnim krugovima češće se piše i govori o prostituciji u suvremenom hrvatskom društvu,⁴

¹ Riječ prostitucija dolazi od latinske riječi (glagola) prostituere koja znači poniziti se, odati se bludu, obeščastiti se.

² Mladen SINGER, Irma KOVČO VUKADIN, Irena CAJNER MRAOVIĆ, *Kriminologija*, Zagreb 1996., 738.

³ Olga PETAK, *Socijalni i socijalno – psihološki faktori regrutiranja uličnih prostitutki*, magistrski rad Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1980., 30 – 47.

⁴ Najcjelovitije djelo je Tomislav MARKOVIĆ, *Prostitucija*, skripta iz socijalne patologije, Visoka defektološka škola, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1965.; nezaobilazno je i istraživanje Olga PETAK, *Socijalni i socijalno – psihološki faktori regrutiranja uličnih prostitutki*, magistrski rad Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1980.; te u novije vrijeme Irma

dok o prostituciji kao povijesnoj pojavi nešto rjeđe.⁵ Problem predstavljaju i povijesni izvori koji su vezani uz ovakve teme jer su oskudni ili teže dostupni.⁶

Prostitucija je prisutna od samih početaka razvoja ljudskog društva. No pojavom građanskog društva, migracijama u gradove i većom mobilnošću stanovništva poprima i masovniji oblik pa se uz nju veže i čitav niz problema (pravnih, zdravstvenih i socijalnih). Ubrzo se uočila i povezanost prostitucije s kriminalom, alkoholizmom i ostalim socijalno – devijantnim ponašanjima. Uz prostituciju i promiskuitetno ponašanje vezano je i širenje spolnih (veneričnih) bolesti. Ove bolesti su uz tuberkulozu spadale u najtežu skupinu tzv. socijalnih bolesti kod kojih je važan broj oboljelih, duljina trajanja i životna opasnost. Stoga se i Zagreb u prvoj polovici XX. stoljeća, u vrijeme svoga ubrzanog rasta, morao suočiti s ovim problemima. Građansko društvo pokušavalo je na razne načine odgovoriti tim izazovima i ublažiti njihove posljedice.

Zbog svih tih razloga oduvijek se osjećala potreba nadzora nad prostitucijom. Stoga su države Europe u XIX. stoljeću nastojale zakonski regulirati prostituciju. Većinom se takvo zakonodavstvo ograničavalo uglavnom na propise o javnim kućama ili na propise posebnog nadzora i obveza koje su prostitutke morale izvršavati. To je tzv. reglementacija prostitucije. Takve zakonske mjere bile su uglavnom bezuspješne u namjerama kontrole, jer je uvijek uz legalnu prostituciju postojala i ilegalna odnosno tajna prostitucija. Ni širenje spolnih bolesti nije se smanjivalo. Stoga se javio snažan abolicionistički pokret koji je zagovarao zabranu javnih kuća i bilo kakvog oblika legalizacije prostitucije.⁷ Ubrzo većina europskih država krajem XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća ukida reglementaciju i uvodi neki od različitih modela abolicije prostitucije.⁸

KOČVO, "Organizirani kriminalitet: pedofilija i prostitucija", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 5, br. 2, Zagreb 1998., 641. – 679. i Zoran KANDUĆ, Velinka GROZDANIĆ, "Prostitucija (nepoželjna tema, kažnjiva radnja i stalna pojava)", *Zbornik pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, br. 1, vol. 19, Rijeka 1998., 25 – 47; s područja bivše Jugoslavije najopsežnije djelo je Dragan RADULOVIĆ, *Prostitucija u Jugoslaviji*, Beograd 1986.

⁵ Primjerice: Gordan RAVANČIĆ, "Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku", *Radovi*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest, 31, Zagreb 1998., 123 – 130 i Darko DUKOVSKI, "Svodništvo i prostitucija u Istri između dva sv. rata", *Franina i Jurina*, 68, knj. 46, Pula 1991., 132 – 136.

⁶ U ovom radu korišteno je gradivo Državnog arhiva u Zagrebu, radovi i članci suvremenika (posebno se ovom temom bave liječnici, pravници i začetnice ženske emancipacije), te razni novinski članci (zagrebačke novine redovito prate događaje vezane uz prostituciju te su u nedostatku drugih izvora pravo vrelo informacija). Kako uvid u povijesno gradivo nije cjelovit, možda će u budućnosti biti moguće i detaljnije rekonstruirati sve događaje vezane uz ovu temu.

⁷ Pokretač pokreta za ukidanje dopuštene i uređene (reglementirane) prostitucije bila je Engleskinja Josephina Elizabeth Butler. Njezinim zalaganjem je 1875. godine u Liverpoolu osnovan Britanski kontinentalni i opći savez za aboliciju službenog reglementiranja prostitucije kasnije nazvan Međunarodni savez abolicionista.

⁸ U tome su prednjačile skandinavske zemlje (Norveška, Danska i Švedska). T. MARKOVIĆ, *n. dj.*, 38. D. RADULOVIĆ, *n. dj.*, 170.

Problem prostitucije u Zagrebu možemo pratiti u dva osnovna razdoblja. Prvi do 1934. godine u kojem je prostitucija legalna i reglementirana i drugi nakon 1934. godine kada je svaki oblik prostitucije zabranjen. U razdoblju do 1934. godine bila su dva oblika dopuštene prostitucije: u javnim kućama ili bludilištima⁹ (do 1922.) i javno tolerirane prostitutke (do 1934.).

Uzroci prostitucije

Pitanje uzročnosti prostitucije je vrlo kompleksno. Prostitucija se u povijesti pojavljivala u različitim oblicima i na različite načine te su i njezini uzroci bili specifični. U XIX. i XX. stoljeću prostitucija postaje karakteristična pojava i njezini uzroci leže u društveno – ekonomskim i socijalnim odnosima u industrijaliziranom građanskom društvu. Pri proučavanju uzroka prostitucije treba uzeti u obzir dvije stvari: razloge ulaska u prostituciju i razloge zbog kojih klijenti dolaze prostitutkama.

Razlozi ulaska u prostituciju najčešće su ekonomski. Oni izviru iz ekonomske nejednakosti u društvenim slojevima kao i ekonomske nejednakosti među spolovima (pri čemu su žene u nepovoljnijem položaju). Gospodarske krize i rast nezaposlenosti također uzrokuju prostituciju. Sljedeći razlozi su socijalni (loša obiteljska situacija, zlostavljanje, ovisnost o alkoholu i sl.) i moralni¹⁰ (neprihvatanje i neosjetljivost na konvencionalan građanski moral). Na kraju su osobni razlozi koji se kreću od psihičkih pa do spolnih poremećaja.

Razlozi zbog kojih klijenti dolaze prostitutkama su sljedeći: nerazmjer muških i ženskih osoba u zajednici (primjerice vojnici, pomorci, muški industrijski radnici itd.), jednostavnost (nije se potrebno upoznavati ili udvarati, nepostojanje osjećaja itd.), psihički i spolni poremećaji, asocijalnost, niska moralna razina i način života odnosno zabave.¹¹

Prostitucija u Zagrebu do ukidanja javnih kuća - bludilišta

U Banskoj Hrvatskoj pitanje prostitucije bilo je regulirano Kaznenim zakonom iz 1852. godine. U njemu je pitanje prostitucije prepušteno lokalnom redarstvu.¹² To je dovelo do toga da su propisi u pojedinim gradovi-

⁹ Pojam bludilište je stariji hrvatski naziv za javne kuće ili bordele. Isto tako stariji hrvatski naziv za prostitutku jest bludnica, a za spolne bolesti bludobolja.

¹⁰ Neki autori osporavaju pitanje o moralnosti prostitucije i ustvrđuju da prostitucija nije nemoralna. O tome vidi: Igor PRIMORAC, "Da li je prostitucija nemoralna?", *Filozofska istraživanja*, god. 11, sv. 3, Zagreb 1991., 675 – 691.

¹¹ U lokalima zagrebačke periferije bile su česte subotnje zabave s alkoholom i ženama koje nude svoje tijelo. Noću po zagrebačkoj periferiji, *Večer* 9. X. 1930., 4; U periferijskim krčmicama, gdje je jeftino vino i jeftina ljubav, 11. VIII. 1936., 5.

¹² "§ 509. Kažnjenje onih, koje tielom svojim bludno trguju, ostavlja se redarstvu mjestnomu." *Kazneni zakon od 27. svibnja 1852. sa naknadimi, pojedinih ustanovah tičućimise zakoni i naredbami*, ur. Dr. Hinko Hinković, Zagreb 1884., 291.

ma bili vrlo različiti, no uglavnom su se dopuštale javne kuće ili bludilišta.¹³ U Zagrebu se prostitucija regulirala dozvolom prostitucije u javnim kućama. Rad javnih kuća regulirao je tzv. bludilišni pravilnik¹⁴ koji je 16. travnja 1899. godine izdalo gradsko poglavarstvo. Prema pravilniku vlasnik javne kuće (bludilišta) mogla je biti samo ženska osoba starija od 30 godina.¹⁵ Vlasnica je od Kraljevskoga redarstvenog povjereništva dobivala koncesiju koja je između ostalog određivala i broj prostitutki (bludnica) u javnoj kući¹⁶ (primjerice bludilište br. 1. imalo je pravo držati 20 prostitutki). Vlasnici je bio i razrezan i vrlo velik porez odnosno pristojba.¹⁷ Na javne kuće gledalo se kao i na svako drugo poduzeće, a vlasnica tog poduzeća zarađivala je preko svojih namještenica. Javne kuće su se u Zagrebu smjestile u Kožarskoj ulici¹⁸ te su morale imati prozore od neprozirnog stakla, a od ostalih kuća su se razlikovale po crvenoj svjetiljci na kojoj je bio njihov broj.¹⁹ U njima nisu smjela boraviti djeca, ni služavke mlađe od 17 godina, a zabrana posjeta vrijedila je i za mladiće mlađe od 16 godina.²⁰ U Zagrebu je početkom Prvoga svjetskog rata broj javnih kuća narastao na šest s otprilike 75 prostitutki.²¹ Prostitucijom su se u javnim kućama mogle baviti samo žene koje su navršile 17 godinu života. One su se morale prijaviti gradskom redarstvu koje im je izdalo iskaznicu na tri mjeseca uz mogućnost produženja. Prilikom prijavljivanja podvrgnute su zdravstvenom pregledu te su

¹³ Bilo ih je u Križevcima, Osijeku, Slavonskom Brodu, Zemunu itd. I u ostalim dijelovima Austro-Ugarske prostitucija se regulira uglavnom javnim kućama. Kao primjer može poslužiti Sarajevo. Bosnu i Hercegovinu je 1878. godine zauzela Austro-Ugarska i pokušavala je uvesti red i zakone prema svojim modelima i obrascima. U Sarajevu je uprava odredila jednu ulicu na kraju grada sa 7 javnih kuća. Uveden je i redovit zdravstveni pregled. Fran GUNDRUM, "O sarajevskim bludilištima", *Liječnički viestnik*, br. 11, Zagreb 15. studenog 1903.

¹⁴ Državni arhiv u Zagrebu (dalje: DAZ), Društveno-zdravstveni odsjek (dalje: DZO), Bludilišni pravilnik, kut 162.

¹⁵ "Dozvolu za držanje bludilišta t.j. kuća u kojima se bludnost tjera za novac izdaje gradsko poglavarstvo kao redarstvena oblast samo ženskim osobama koje su prevalile 30 godinu života, a može ju gradsko poglavarstvo vazda i (oduzeti) opozvati." DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162.

¹⁶ 7. sastanak dermato-venerološke sekcije, *Liječnički vjesnik*, br. 9, Zagreb rujan 1922., 217.

¹⁷ Isto. Primjerice bludilištu br. 5 sa 10 prostitutki razrezan je porez za 1922. godinu od 139 697 kruna, općinski namet od 8.942 kruna i invalidski porez od 29.468 kruna.

¹⁸ Danas je to dio Tkalčičeve i Medvedgradske ulice.

¹⁹ Jučer je provedena likvidacija toleriranih djevojaka u Zagrebu, *Večer*, Zagreb 2. X. 1934., 7.

²⁰ DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162.

²¹ Tablica prikazuje usporedbu javnih kuća u Zagrebu 1914. i 1918. godine.

Bludilište br.	Dopušten broj bludnica 1914. g.	Dopušten broj bludnica 1918. g.
1.	20	20
2.	12	12
3.	8	8
4.	10	12
5.	10	13
6.	8	10

Izvor podataka: DAZ, DZO, Očevidnik bludnica 1914., 1918.

redarstvu ostavljale svoje osobne dokumente (putnicu, domovnicu i ostalo) na pohranu.²² Životni i higijenski uvjeti u javnim kućama bili su loši,²³ a djevojke su se materijalno i fizički iskorištavale. Zarada se dijelila tako da je vlasnica javne kuće uzimala veći dio ($\frac{3}{4}$), a djevojka manji ($\frac{1}{4}$) ili ništa. Vlasnica je od svojeg dijela osiguravala stan, hranu, pranje rublja i sl., dok je djevojka od svog dijela pokrivala svoje ostale potrebe od kojih je najveći izdatak bila odjeća.²⁴ Često su vlasnice posredovale i pri nabavi odjeće i ostalih potreba te su zadržavale i preostali dio zarade.²⁵ Takvo izrabljivanje pokušala je ublažiti odredba Kraljevskoga redarstvenog povjereništva od 23. svibnja 1919. godine koja je odredila da djevojka dobiva $\frac{3}{5}$, a vlasnica javne kuće $\frac{2}{5}$ zarade.²⁶ S ciljem zaštite javnog morala prostitutkama (bludnicama) bilo je zabranjeno posjećivanje kazališta, restauracija, slastičarnica i sličnih javnih objekata i priredaba.²⁷

Gradski liječnik u Križevcima Fran Gundrum²⁸ proveo je krajem 1907. i početkom 1908. godine zanimljivu statistiku prostitutki (bludnica) u Hrvatskoj i Slavoniji.²⁹ Prema njegovim podacima koje je dobio od svojih kolega gradskih liječnika ustvrdio je da u 22 grada Hrvatske i Slavonije (s ukupno 243.422 stanovnika) ima 207 legalnih prostitutki.³⁰ Većina njih bila

²² DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162.

²³ Prema jednom izvještaju koji je objavio beogradski liječnik Bogoljub Konstantinović, situacija u javnim kućama bila je katastrofalna. "...Ove kuće nisu svojevremeno u tu svrhu građene, već su donekle adaptirane, a te adaptacije nisu valjano provedene niti sa higijenskog stanovišta, niti obzirom na broj osoba koje u tim kućama stanuju. Bordeli su prenatrpani i u njima ne vlada red i čistoća. U nekim javnim kućama prostitutke spavaju u jednoj sobi, tzv. 'kasarni'. Njih po 15, a u manjim javnim kućama 5 – 6 u sobicama bez zraka i dovoljnog kreveta, pa i po dvije spavaju u jednom krevetu..." Bogoljub KONSTANTINOVIĆ, *Prostitucija i društvo: socijalno medicinska razmatranja sa naročitim obzirom na problem prostitucije i njeno suzbijanje u Jugoslaviji*, Beograd 1930., 45 – 46.

²⁴ Vladimir VASILJEVIĆ, "Zaštita žene prostitutkinje", *Ženski pokret*, br. 5 i 6, Beograd 1924., 240. Vladimir Vasiljević bio je 1920-tih godina šef Kraljevskoga redarstvenog čudorednog odsjeka u Zagrebu.

²⁵ "Odlazeći iz javnih kuća, tužile su se prostitutke, da su dužne vlasnicima bordela za odela, te da hrana nije odgovarala njihovim potrebama, a bila je preskupa za onaj novac, koji su im vlasnici javnih kuća za nju zaračunavali. Pri odlasku one ne bi imale ni novaca, ni odela, a često puta ni putnog troška." V. VASILJEVIĆ, *n. dj.*, 1924., 240.

²⁶ Kamilo FARKAŠ, "Uredjenje prostitucije u Zagrebu", (referat s Konferencije jugoslavenskih venerologa o prostituciji), *Liječnički vjesnik*, br. 2 – 3, Zagreb 1928., 55. U Zagrebu je 28. i 29. siječnja 1928. godine dermato-venerološka sekcija Zbora liječnika organizirala Konferenciju jugoslavenskih venerologa o pitanju prostitucije. Na konferenciji su sudjelovale 33 osobe (od šefova klinika pa do redarstvenih i gradskih liječnika većih gradova). Kamilo Farkaš bio je u to vrijeme redarstveni fizik (liječnik) u Zagrebu.

²⁷ DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162.

²⁸ O životu i radu Frana Gundruma vidi u Franjo HUSINEC, *Dr. Fran Gundrum Oriovčanin*, Križevci 2001.

²⁹ Fran GUNDRUM, "Statistika javnih bludnica (1907. – 1908. godine) u Hrvatskoj i Slavoniji", *Liječnički vjesnik*, br. 1. i br. 2, Zagreb 1910., 7 – 37 i 63 – 87.

³⁰ ISTI, *n. dj.*, 25. Primjerice u Zagrebu koji je 1908. godine imao 74.900 stanovnika bilo je 46 prostitutki u javnim kućama, u Osijeku na 27.292 stanovnika bilo je 28 prostitutki u jav-

je u javnim kućama, a manji broj je samostalan (ali po redarstvu dopušten) i djeluje uglavnom u gostionicama (kao sobarice). Prema nacionalnosti najviše je bilo Mađarica (106), zatim Hrvatica (50), Njemica (24), Srпкиnja (8), Slovenki (5) i ostalih (13).³¹ Prema vjeri bilo je 165 rimokatolkinja, 15 pravoslavki, 22 protestantkinje (raznih crkava) i 5 židovki.³² Od njih 207 nekakvu školu je polazilo 145, a bez škole ih je bilo 62.³³ Kako se povećavao broj javnih kuća Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade dao je 19. svibnja 1911. godine upute za sastavljanje "pravilnika za bludilišta".³⁴ U Zagrebu je gradski zdravstveni odsjek u suradnji s redarstvom izradio 6. kolovoza 1912. godine novi "bludilišni pravilnik",³⁵ opsežniji i detaljniji. No pravilnik nije nikada stupio na snagu niti je predan Zemaljskoj vladi na odobrenje te se i dalje postupalo prema starome. Razlozi zbog kojih nije stupio na snagu u početku su bili u namjeri da se izvrše još neke dodatne preinake,³⁶ a kasnije je počeo rat te se nakon njega pojavila ideja o ukidanju javnih kuća.

Javne kuće su pogodovala trgovini *bijelim robljem*. Kroz njih je bila vrlo velika fluktacija prostitutki. Primjerice 1914. godine kroz šest zagrebačkih javnih kuća u kojima je bilo dopušteno držati 68 prostitutki prošlo je 200 djevojaka, a sljedeće 1915. njih 227. Godine 1916. kada se u šest javnih kuća dopustilo držati 71 djevojku prošlo ih je 200, a 1917. godine 207. Zadnje godine Prvoga svjetskoga rata (1918.) broj dopuštenih prostitutki u šest zagrebačkih javnih kuća popeo se na 75 te je kroz njih prošlo 199 djevojaka. Sljedeće 1919. godine prošlo ih je 188, a 1920. godine 155.³⁷ Dio tih žena je zbog bolesti bio mijenjan, a dio preprodan. Djevojke su često kao roba prodavane u druge javne kuće, a da ih se za to nije ni pitalo. Uz to su javne kuće bile naručitelji novih djevojaka koje su vrbovali njihovi posrednici. Sve se to događalo unatoč odredbama Kaznenog zakona iz 1852. godine u kojima je svodništvo bilo označeno kao kažnjivo djelo. Prema članu 512. Kaznenog zakona "kriv je prekršaju svodstva: a) koj bludnicam za tjeranje nedopuštenu obrta njihova u sebe daje redovito boravište ili ini zaklon; b) koj se zanima dovodjenjem takove čeljadi; c) koj se drugčije da upotrebit, kao posrednik, u takovih nedopuštenih sporazumljenih".³⁸ Za ovakve prekršaje bila je predviđena kazna strogog zatvora od tri do šest mjeseci. Sudbeni stol u Zagrebu je u svojoj odluci od 13. veljače 1907. godine objasnio da vlasnici

nim kućama, u Slavonskom Brodu na 8.843 stanovnika bilo je 15 prostitutki u javnim kućama i 3 izvan njih.

³¹ ISTI, 26.

³² ISTI, 27.

³³ ISTI, 31.

³⁴ T. MARKOVIĆ, *n. dj.*, 38.

³⁵ DAZ, DZO, Pravilnik za javna bludilišta, kut 162.

³⁶ *Izvjestaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskoga grada Zagreba 1913 – 1918.*, Zagreb 1927., 106.

³⁷ DAZ, DZO, Očevidnik bludnica 1914., 1915., 1916., 1917., 1918., 1919. i 1920.

³⁸ *Kazneni zakon od 27. svibnja 1852....*, 292.

javni kuća ne čine prekršaj § 512 stavka a) i b) Kaznenog zakona tako “što daju bludnicama za tjeranje njihova zanata u sebe redovito boravište, i što se zanimaju dovodjenjem takove čeljadi, im što zamijenjuju takovu čeljad s drugim vlasnikom bordela”.³⁹ Prema tome, zamjene djevojaka koje se već bave prostitucijom bile su tolerirane. Ipak je redarstvo i sudstvo bilo znatno strože prema pojavama vrbovanja i prisiljavanja na prostituciju djevojaka i žena koje se prije nisu bavile tim poslom. Sredinom travnja 1907. godine u Zagrebu je uhvaćen jedan trgovac bijelim robljem iz Ugarske koji je u jednu zagrebačku javnu kuću doveo dvije djevojke iz Nytre lažno im obećavši službu u uglednoj zagrebačkoj obitelji.⁴⁰ Istraga je pokazala da je bio povezan s nekim zagrebačkim svodnicima koji su lažnim obećanjima vrbovali djevojke za javne kuće u Rijeci.⁴¹ Trgovina bijelim robljem vodila se s već postojećim prostitutkama i vrbovanjem naivnih djevojaka preko lažnih obećanja (dobrog posla, ženidbe i sl.) i skupih darova. Kako je ova nezakonita i nemoralna trgovina uzimala sve većeg maha Austro-Ugarska je 4. svibnja 1910. godine u Parizu bila među 13 država potpisnica konvencije o suzbijanju trgovine bijelim robljem. Prvi članak konvencije glasio je: “Mora da se kazni svaki, koji je, da zadovolji strasti drugoga, makar i njezinom privolom namamio, zaveo ili doveo ženu ili maloljetnu djevojku u svrhu prostitucije...”⁴² Dobro namjere prekinuo je Prvi svjetski rat kada je borba protiv prostitucije i trgovine bijelim robljem bila zanemarena.

Javne kuće ili bludilišta bila su pod stalnim zdravstvenim nadzorom. U njima su odredbom Kraljevske zemaljske vlade od 5. kolovoza 1895. te naredbom od 19. svibnja 1911. godine pregled prostitutki (bludnica) obavljali kotarski liječnici ili gradski fizici.⁴³ Prema bludilišnom pravilniku zdravstveni pregled javne kuće trebao se obavljati jednom mjesečno, a pregled prostitutki tri puta tjedno.⁴⁴ Oboljeloj bi se uzimala iskaznica te bi se upućivala na liječenje u bolnicu. Na taj se način pokušavalo evidentirati spolne bolesti i spriječiti njihovo širenje. U to vrijeme u ovim krajevima bile su poznate tri spolne bolesti: gonoreja, ulcus molle i sifilis. Nešto kasnije njima se priključila i četvrta bolest ingvinalna limfogranozomatoza. Ipak, sifilis i gonoreja bili su najčešći oblici spolnih bolesti prije Drugoga svjetskog rata.⁴⁵ Sifilis je bio vrlo opasan i mogao je imati teške i životno opasne posljedice. Gonoreja je bila nešto manje opasna, ali je njezino širenje bilo vrlo veliko. Spolne bolesti predstavljale su velik problem,⁴⁶ posebno zbog brzine širenja

³⁹ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 64.

⁴⁰ Trgovac djevojkama, *Narodne novine*, 19. travnja 1907., 2.

⁴¹ Bijelo roblje, *Narodne novine*, 20. travnja 1907. 5.

⁴² Josip ŠILOVIĆ, *Trgovina bijelim robljem*, Zagreb 1932., 26.

⁴³ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 55.

⁴⁴ DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162.

⁴⁵ Gerald N. GROB, *The Deadly Truth: a History of Disease in America*, Harvard University Press 2002., 267.

⁴⁶ I u svijetu su ove bolesti predstavljale velik problem. U Sjedinjenim Američkim Državama u građanskom ratu 1861. – 1865. na 1000 vojnika oboljelo ih je od neke spolne bolesti 82, a

te je 22. studenoga 1906. godine Kraljevska zemaljska vlada donijela naredbu o prijavljivanju slučajeva spolnih bolesti. Pred Prvi svjetski rat i tijekom rata broj oboljelih je rastao. Nakon rata nastavilo se njihovo širenje i povećavanje broja oboljelih. Unatoč stalnom liječničkom nadzoru broj oboljelih žena u javnim kućama bio je velik.⁴⁷ U svom zdravstvenom izvješću za 1913. godinu zagrebačko gradsko poglavarstvo ističe da je povećan broj spolnih bolesti u žena u javnim kućama uzrokovan "nesavjesnim posjetiteljima" koji dolaze zaraženi, te zbog povećanog broja spolno zaraženih u vojsci.⁴⁸ To je samo djelomice točno. Obvezni zdravstveni pregledi nisu bili sasvim učinkoviti. Liječnici su obavljali preglede prostitutki u neprimjerenim prostorijama javnih kuća (mračne bez dovoljnog svjetla te bez odgovarajućih stolova i opreme).⁴⁹ Uz to sami liječnici nisu bili zadovoljni ovakvim pregledima i žalili su se da su za te poslove premalo plaćeni.⁵⁰ Bili su i česti slučajevi kada su djevojke u dogovoru s vlasnicima izbjegavale preglede te bi često bile prebacivane u javne kuće izvan Zagreba. Raširenost spolnih bolesti u javnim kućama pogodovala je daljnjem širenju ovih bolesti.⁵¹ Stoga je gradski fizikat izradio upute liječnicima za pregled prostitutki. Isto su izrađene i upute

1909. taj broj se penje na 200 bolesnih na 1.000 vojnika. Prema jednoj procjeni 1900. godine bilo je 12% sterilnih brakova, a od toga su $\frac{2}{3}$ uzrokovale spolne bolesti. ISTI, 197.

⁴⁷ Tablica prikazuje kretanje spolnih bolesti među prostitutkama u zagrebačkim javnim kućama.

	1913.	1914.	1915.	1916.	1917.	1918.	1919.	1920.
Broj spolno oboljelih prostitutki u javnim kućama	61	95	109	76	66	n.p.	84	80
Ukupan broj prostitutki u javnim kućama tijekom godine	194	200	227	200	205	199	188	149

Izvor podataka: DAZ, DZO, Zdravstvena izvješća 1913., 1914., 1915., 1916., 1917., 1918., 1919, 1920.

⁴⁸ DAZ, DZO, Zdravstveno izvješće za 1913., DAZ, DZO, Bludilišni pravilnik, kut 162. kut 162.; Iz Zdravstvenog izvješća grada Zagreba za g. 1913., *Liječnički vjesnik*, god. 36, dr. 4, Zagreb 1914., 207.

⁴⁹ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 63.

⁵⁰ Početkom 1919. godine liječnici su uputili gradskom načelniku Stjepanu Srkulju pismo u kome se žale na premali novac koji dobivaju za obavljene preglede prostitutki i molili su da se to što prije uredi. DAZ, DZO, kut 162.

⁵¹ Zagrebački liječnik dr. Janko Thierry (specijalist za spolne bolesti) iznio je slučaj koji pokazuje širenje spolnih bolesti. Liječio je 1917. godine jednoga sifiličnog vojnika koji se zarazio u jednoj javnoj kući gonorejom. Nakon toga zarazio je na raznim mjestima nekoliko žena. Prostitutka je od njega dobila sifilis i vjerojatno ga dalje širila. Anketa o prostituciji, *Liječnički vjesnik*, god. 42, br. 6 – 7, Zagreb 1920., 326.

prostitutkama za pregled svojih gostiju,⁵² ali velik broj spolnih bolesti među prostitutkama pokazuje da se ova mjera nije baš provodila.

Tolerirana prostitucija

Tijekom Prvoga svjetskog rata te neposredno nakon njega sve više se uočavalo da je rješenje prostitucije u sklopu javnih kuća pogrešno. U tome su prednjačili zagrebački liječnici koji su se susretali s prostitucijom i njezinom povezanošću sa spolnim bolestima. Oni su 30. ožujka 1920. godine održali anketu o prostituciji na kojoj su sudjelovali liječnici iz Zagreba, Beograda i Sarajeva. Iako se većina sudionika nije negativno izrazila protiv javnih kuća, neki zagrebački liječnici zauzeli su stajalište koje je iznio dr. Lujo Thaller da "javne kuće nisu ništa drugo nego skup djevojaka, kojima vlada jedna osoba i izrabljuje ih u svoju korist".⁵³ Zagrebački liječnici su o prostituciji i dalje raspravljali posebno preko Dermato-venerološke sekcije.⁵⁴ U raspravi o prostituciji uključile su se i neke zagrebačke novine zagovarajući ukidanje javnih kuća⁵⁵ te donoseći i izvještaje o teškim prilikama u njima.⁵⁶ Želeći spriječiti daljnje izrabljivanje žena u javnim kućama te imati kontrolu nad prostitucijom i nad kretanjem spolnih bolesti, Kraljevsko redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu donijelo je (24. rujna 1922. godine) Odredbu o nadzoru nad prostitucijom na području grada.⁵⁷ Ovaj propis je 1. listopada 1922. godine ukinuo javne kuće.⁵⁸ Dvije godine prije (1920.) zagrebačko redarstvo dopustilo je i uličnu (slobodnu) pro-

⁵² DAZ, DZO, kut 162.

⁵³ Anketa o prostituciji, *Liječnički vjesnik*, god. 42, br. 6 – 7, Zagreb 1920., 326.

⁵⁴ Primjerice u veljači i kolovozu 1922. Usp. 1. sastanak dermato-venerološke sekcije, *Liječnički vjesnik*, br. 2, Zagreb veljača 1922., 50 – 52; 7. sastanak dermato-venerološke..., *Liječnički vjesnik*, god. 44, br. 9, Zagreb rujan 1922., 216 – 222 i 8. sastanak dermato-venerološke sekcije, *Liječnički vjesnik*, br. 9, Zagreb rujan 1922., 222 – 224.

⁵⁵ U zagrebačkim *Novostima* izašao je niz članaka o prostituciji u kojima se zagovaralo ukidanje javnih kuća i uređenje prostitucije samostalnim djevojkama pod stalnim zdravstvenim nadzorom. Problem prostitucije u Zagrebu, *Novosti*, 10. XI. 1920., 4., 14. XII. 1920., 2., 24. XII. 1920., 9 – 10. Zanimljiv je i članak o zabrani prostitucije u Pragu i Čehoslovačkoj (Socijalna politika, *Novosti*, 14. X. 1922., 4) te o suzbijanju prostitucije u Beogradu. Zdravstvo, *Novosti*, 5. II. 1922., 4.

⁵⁶ "Vlasnice bludilišta iskorišćavale su one nesretnice na upravo nečuvane načine...Svaka je djevojka polagala dobiveni novac vlasnici koja je za sebe zadržavala 40 posto...Za koštu su morale plaćati i to za mizeran objed i večeru 3 – 400 K. Svaka je morala dodavati i za plaću kuharici, sobarici i vratarici...Vlasnice su se i još na druge načine dovijale kako da svoje žrtve potpuno jaše, pa su odjela, rublje, nakit i drugo jeftino kupovale i ... skupo naturale, tako da je svaka bila toliko zadužena koliko nikad nije mogla da vrati." Zatvaranje javnih kuća, *Novosti*, 16. VII. 1922., 5.

⁵⁷ Hrvatski državni arhiv, Urudžbeni zapisnik Kraljevskog redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu 1922., knj II, posl. br. 11 027.

⁵⁸ Reguliranje položaja prostitutkinja, *Večer* 3. X. 1922.

stituciju.⁵⁹ Zapravo, dopuštalo se prostitutkama da rade samostalno, neovisno o javnim kućama. Ovakva prostitucija dopuštena je bez propisa osim obaveznoga liječničkog pregleda dva puta tjedno. Kako je ovaj oblik legalne (javne) prostitucije bio prihvatljiviji nasuprot one u javnim kućama, trebalo ga je regulirati propisom. Prethodno se u Zagrebu reorganizirala redarstvena služba u sklopu koje je od 1. siječnja 1922. godine organiziran zdravstveni odsjek s redarstvenim liječnicima.⁶⁰ On se sastojao od dva liječnika (redarstvenog fizika i redarstvenog liječnika) te nekoliko pomoćnika.⁶¹ Oni su naredbom Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje od 25. svibnja 1922. godine imali obvezu nadzora svih bludnica u Zagrebu.⁶² Redarstveni fizik i načelnik zdravstvenoga odsjeka zagrebačkog redarstva dr. Kamilo Farkaš imao je glavnu riječ u izradi Odredbe o nadzoru prostitucije.⁶³ Odredba je konstatirala da je prostitucija nužno zlo koje se ne da uništiti te se kao takvo tolerira.⁶⁴ Djevojke i žene koje su se bavile prostitucijom dobile su status javno tolerirane prostitutke i morale su se upisati u poseban očevidnik koji je vodilo redarstvo.⁶⁵ Upis je bio dobrovoljan i nije bilo policijske prisile. Akose ne bi upisale, spadale su tajnu ilegalnu prostituciju. U očevidnik se nisu mogle upisati djevojke mlađe od 18 godina, one koje još nisu deflorirane, one trudne, udane i oboljele od neke zarazne bolesti.⁶⁶ Prije upisa bile su liječnički pregledane. Kao i upis, i ispis iz očevidnika bio je dobrovoljan i nije bilo nikakvih problema oko toga. Uglavnom javno tolerirane prostitutke postaju one žene koje su se prije nalazile u javnim kućama, ali ima i nekih novih npr. iz redova uličnih prostitutki. Odredba je zahtijevala određen način ponašanja toleriranih djevojaka kao i kazne. Predviđalo se da tolerirane prostitutke stanuju u stanovima u određenim zonama u gradu, ali dalje od škola, crkava, samostana i institucija gdje bi mogle izazvati negodovanje javnosti.⁶⁷ Zbog loših stambenih prilika te navike posjetitelja i prostitutki jedan dio ovih žena ostao je još neko vrijeme u Kožarskoj ulici, gdje su im bivše vlasnice iznajmljivale stanove.⁶⁸ S vremenom su prostitutke raseljavane po Zagrebu te od 1. travnja 1928. godine više nisu smjele biti u Kožarskoj ulici.⁶⁹ Većina prostitutki našla je smještaj u središtu grada (pri-

⁵⁹ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 55.

⁶⁰ Reorganizacija našeg redarstva, *Novosti* 21. XII. 1921., 4. Prije nego što je osnovan zdravstveni odsjek pri redarstvu liječničke preglede vezane uz policijski posao vršili su gradski liječnici. To je bilo ponekad nezgodno jer nisu mogli biti uvijek dostupni. Kako će redarstvo konačno doći do svoga zdravstvenoga odsjeka? *Novosti* 20. XII. 1921., 2.

⁶¹ Reforme kod zagrebačkog redarstva, *Novosti* 13. XI. 1921., 4.

⁶² K. FARKAŠ, *n. dj.*, 56.

⁶³ ISTI, 56.

⁶⁴ ISTI, 59.

⁶⁵ T. MARKOVIĆ, *n. dj.*, 24 – 25.

⁶⁶ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 61.

⁶⁷ ISTI, 65.

⁶⁸ Početkom 1928. u tri bivše javne kuće bilo je smješteno 36 prostitutki. ISTI, 69.

⁶⁹ Raseljavanje toleriranih djevojaka iz Kožarske ulice, *Večer*, 12. III. 1928., 2. Odluci da se ove djevojke presele iz Kožarske ulice do 1. travnja pripomogao je pokušaj ubojstva jedne

mjerice u Amruševoj, Boškovićevoj i Palmotićevoj ulici).⁷⁰ Cijena sobe koju su iznajmljivale 1928. bila je između 1.200 i 1.600 dinara, a mjesečna zarada kretala se od 8.000 do 12.000 dinara.⁷¹ Oko smještaja bio je dosta problema. Stanodavci su prostitutkama naplaćivali nešto veću stanarinu nego što je ona inače bila. Uz to, nije se sasvim mogla poštovati odredba da u blizini stanova prostitutki ne bude osoba mlađih od 18 godina.⁷² Stanari u susjedstvu i prolaznici žalili su se na njihovu prisutnost, ponašanje i moralni učinak na okolinu. Često su se događale neugodne scene nabacivanja, dogovaranja oko cijene ili svađe zbog neplaćanja.⁷³ Zbog toga su se javljala mišljenja da bi ih trebalo preseliti u jednu ulicu po mogućnosti dalje od središta grada.⁷⁴ Odredba o nadzoru prostitucije predviđala je redarstveni i kazneni postupak protiv muških osoba koje žive na račun prostitutki, tzv. makroa uvevši za njih nov naziv priljubnik.⁷⁵ Kazneni zakon iz 1852. godine koji je još bio na snazi nije znao za takav oblik ponašanja. Pojavom samostalne i ulične legalne prostitucije zagrebačka policija se s tim susrela. U europskim gra-

prostitutke u ožujku 1928. godine upravo u Kožarskoj ulici. Nakon krvavog događaja u Kožarskoj ulici, *Večer* 16. III. 1928., 2.

⁷⁰ Palmotićeve ulice kao centar prostitucije, *Večer*, 19. VI. 1931., 4.

⁷¹ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 69.

⁷² ISTI, 69.

⁷³ "Poslije 10 sati ulice su gotovo potpuno opustile. Ne vidiš gotovo nikoga osim tolerirane djevojke koje se okupljaju u pojedinim ulicama u većem broju tako da svakome upadaju u oči. Nećemo da budemo propovjednici nekakvog tobožnjeg morala i da se nad time eventualno sablažnjavamo, ali svakako, a to će nam posvjedočiti mnogi naši čitatelji, često je čovjeku koji se vraća po noći svojoj kući iz kazališta ili kinematografa u pratnji žene, kćerke ili sestre formalno neugodno da prodje ovim ulicama i to zbog osoba u čijem se društvu nalazi. Jer često puta ove djevojke znaju biti toliko bezobrazne da se ne obaziru na ostale prolaznike. One se glasno natežu sa nekim prolaznicima nastojeći da ih privuku.... A nije nikakova rijetkost da se koja od ovih djevojaka natjerava sa kojim gostom koji nije htio da plati ceh." Palmotićeve ulice kao centar prostitucije, *Večer*, 19. VI. 1931., 4.

⁷⁴ "Ako postoji ulična prostitucija u drugim velikim zapadnim gradovima to još nije nikakav razlog da bude i kod nas. Mi ne moramo biti velegrad po onim stvarima koje tim gradovima nisu nikakva slava. Danas je u Zagrebu ulična prostitucija rasprostranjena po svim ulicama, u velikoj većini grada, naročito u blizini centra i to nije sretno rješenje. Dnevno se radi toga čuju razni prigovori i često se noću događaju svakakve scene po ulicama koje nipošto nisu takve, da bi ih se moralo podnositi. Kad već mora da bude noću taj tužni korzo, zar ne bi bilo zgodnije, da bude samo u jednoj ulici, ili barem, samo u jednoj gradskoj četvrti, a ne u cijelom gradu. Bolje je da jedan dio grada, jedna ulica, služi kao nevesela noćna prome-nada, pa makar da dobije i neki glas radi toga, nego da to bude u cijelom gradu i na svim ulicama. Na taj bi način bila i kontrola lakša, jer tko može konačno jamčiti, da se u raznim ulicama ne krije i tajna prostitucija, kod koje je svaka mogućnost očuvanja zaraze isključena. Slučajni prolaznici nehotice se daju zavesti laskavim riječima i tako mnogo puta postaju žrtve svoje lakomislenosti. Da je ulična prostitucija ograničena samo na jedan odredjeni prostor, takvi se slučajevi ne bi događali u tolikoj mjeri, niti bi na ulicama dolazilo do neugodnih i ružnih prizora ... Dok bude onih koji plaćenu ljubav traže, bit će naravno i onih koji je prodavaju. Mi smo naglasili, ako prostituciju moramo trpiti, kao nužno zlo, da moramo barem nekako ublažiti njene posljedice i ograničiti je na onu mjeru, koja će biti najmanje opasna." Ulična prostitucija, *Večer*, 16. III. 1929., 3. Ulična prostitucija, *Večer*, 16. III. 1929., 3.

⁷⁵ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 66.

dovima imali su već slična iskustava i posebne nazive za takve tipove muškaraca. Nijemci su ih zvali Zuhälter, Bečani Strizzi, a Francuzi maquereau.⁷⁶ Čudoredni odsjek redarstva uveo je i prisilnu štednju gdje je svaka djevojka morala od svoje zarade odvojiti dio novaca za vlastitu štednju. Broj toleriranih djevojaka kretao se oko 100. Prve godine (1922.) bilo ih je prijavljeno 84, a sljedeće se broj naglo povećao na 129.⁷⁷ Status javno tolerirane prostitutke dobivao se vrlo lagano, što je i bila namjera odredbe da se što više prostitutki evidentira i nadzire. Kasnije je broj počeo opadati što zbog zaraženosti spolnim bolestima, što zbog namjere da je bolje biti neevidentiran i baviti se potajnom prostitucijom bez ikakvog nadzora. Istovremeno se broj mijenja tijekom godine upisima i ispisima u očevidnik. Godine 1928. evidentirano je između 85 i 90 prostitutki (i to 10 iz Mađarske, 2 iz Rumunjske, 3 iz Čehoslovačke, 1 iz Austrije i 1 iz Francuske, 31 iz Slovenije, 20 iz Hrvatske i Slavonije, 13 iz Vojvodine, 3 iz Dalmacije i 1 iz Crne Gore),⁷⁸ 1932. bilo ih je 103,⁷⁹ a u prvoj polovici 1934. godine 108.⁸⁰ Ovakva tolerirana prostitucija bila je pod stalnim zdravstveno-redarstvenim nadzorom koji je trebao obavljati čudoredni i zdravstveni odsjek redarstva. Prema Odredbi liječnički pregled obavljao je zdravstveni odsjek redarstva u svojim prostorijama. Svaka javno tolerirana prostitutka trebala je dva puta tjedno obaviti liječnički pregled. Ako bi se utvrdilo da je spolno bolesna uputila bi se u bolnicu, najčešće u pratnji policajca. Sve troškove pregleda, liječenja, lijekova i redarstvenih taksi snosile bi prostitutke same. Nerijetko se događalo da su prostitutke uz pomoć nekih liječnika pokušavale manipulirati zdravstvenim pregledima redarstvenih liječnika.⁸¹ Zdravstveni pregledi nisu imali namjeru da se gostu prostitutke potvrđuje njezino zdravlje, već kontrolu širenja spolnih bolesti. Unatoč pregledima i kontroli u legalnoj javnoj prostituciji opažala se i dalje velika prisutnost spolnih bolesti. Primjerice, 1922. godine od 84 prijavljene javno tolerirane prostitutke spolno bolesno ih je bilo 47. Iste godine do ukidanja javnih kuća od 114 prostitutki koje su prošle kroz zagrebačka bludilišta spolno bolesno ih je bilo čak 91.⁸²

Legalizacija prostitucije u javnim kućama ili slobodnom uličnom prostitucijom imala je namjeru policijske (redarstvene) i zdravstvene kontrole. Zdravstvena kontrola provodila se s ciljem smanjenja broja spolno bolesnih. Kako do smanjenja broja spolno bolesnih nije dolazilo, već se taj broj pove-

⁷⁶ Oni koji žive na račun prostitucije, *Večer*, 24. XI. 1931., 2. K. FARKAŠ, *n. dj.*, 66.

⁷⁷ *Izveštaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba 1919 – 1925.*, Zagreb 1927., 158 i 168.

⁷⁸ K. FARKAŠ, *n. dj.*, 69. Prema dobi 27 prostitutki imalo je između 18 i 20 godina, 44 između 21 do 30 godina, 9 između 30 i 35 godina, 3 od 35 do 40 godina i iznad 40 godina bilo ih je 2.

⁷⁹ 21% svih djevojaka koje su pregledane nadjene su bolesne, *Večer*, 16. I. 1933., 5.

⁸⁰ 30. rujna ukida se u Zagrebu prostitucija, *Večer*, 27. VII. 1934.

⁸¹ K. FARKAŠ, *n. dj.*, *Liječnički*, 66 – 67.

⁸² *Izveštaj gradskog poglavarstva... 1919 – 1925.*, Zagreb 1927., 158.

ćavao (gotovo do razmjera epidemije),⁸³ opstanak legalne prostitucije postao je upitan. Protivnici prostitucije postajali su sve glasniji. Nalazili su se u liječničkim krugovima, pravničkim, crkvenim i kršćanskim društvima, ženskim dobrotvornim društvima i feminističkim skupinama.⁸⁴ Čehoslovačka, koja je bila često zemlja uzor Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, zakonski je 1922. godine prostituciju zabranila donošenjem zakona o spolnim bolestima. Novi Kazneni zakon Kraljevine SHS iz 1929. godine, koji je u Hrvatskoj zamijenio onaj iz 1852. godine, a u Srbiji iz 1860. godine, predviđao je u nekim svojim člancima ukidanje javne prostitucije.⁸⁵ Ona je konačno ukonjena donošenjem Zakona o suzbijanju spolnih bolesti 28. ožujka 1934. godine.⁸⁶ Prema ovom zakonu prostitucija je označena kao jedan od krivaca za širenje spolnih bolesti. Ministar narodnog zdravlja i socijalne politike donio je 15. lipnja 1934. godine Pravilnik za izvršenje zakona o spolnim bolestima. Prema njemu dat je rok od tri mjeseca za zatvaranje svih javnih kuća i uzimanje dozvola javno toleriranim prostitutkama.⁸⁷ Broj evidentiranih toleriranih prostitutki do 1. rujna 1934. godine bio je 105. Do kraja rujna ostalo ih je 35.⁸⁸ S 1. listopada 1934. godine u Zagrebu je nestalo javno toleriranih djevojaka i svaki oblik prostitucije je aboliran. Dio ovih žena pronašao je neki drugi posao, neke su se udale, strane državljanke su uglavnom otišle, a jedan veći dio nastavio je i dalje raditi, ali potajno. Vlasnici javnih kuća su na sve načine pokušavali spriječiti ukidanje prostitucije. Kada je 1928. godine postalo izvjesno da se radi na zakonu o suzbijanju spolnih bolesti, tražili su njegovu odgodu.⁸⁹ Ukidanjem javne prostitucije i legalnih javnih kuća

⁸³ Prema jednom istraživanju o raširenosti sifilisa (luesa) u Zagrebu, broj stanovnika Zagreba koji su se liječili u nekoj od zdravstvenih ustanova u Zagrebu između 1925. i 1929. godine iznosio je 5.616 osoba (2.840 muškaraca i 2.776 žena. Vlasta MARKOVIĆ, "Raširenost luesa u Zagrebu u god. 1925 – 1929.", *Liječnički vjesnik*, br. 2, Zagreb 1931., 114 – 129. Usporedbe radi u to vrijeme Zagreb ima prema popisu iz 1921. godine 108 674 stanovnika, a prema popisu iz 1931. godine 185 581.

⁸⁴ Vrlo aktivan bio je Ženski pokret sa svojim istoimenim glasilom (*Ženski pokret*) u kojem je izašao između 1920. i 1924. godine niz članaka o prostituciji te se uglavnom zagovaralo ukidanje prostitucije kao i kažnjavanje prostitutki i njihovih mušterija.

⁸⁵ Neke odredbe koje su upozoravale na ukidanje prostitucije su: "Članak 280. Ko iz navike ili koristoljublja ide na ruku vršenju bluda kazniće se strogim zatvorom do dve godine. U osobito teškim slučajevima kazniće se robijom do pet godina. Član 281. Ko žensko lice koje blud provodi u vidu zanata iskorišćuje, kazniće se strogim zatvorom i novčano." B. KONSTANTINOVIĆ, *n. dj.*, 84. D. RADULOVIĆ, *n. dj.*, 177.

⁸⁶ "Član 8. Svaka prostitucija kao i držanje javne kuće je zabranjeno i kažnjivo delo po propisima Krivičnog zakonika Glava XXIV...Član 18. Sve policijske i administrativne mere koje su do sada uređivale nadzor nad prostitutkama ukidaju se." Zakon o suzbijanju spolnih bolesti, *Narodne novine*, 9. VI. 1934., 7. Zakon je stupio na snagu 1. srpnja 1934. godine. Zakon protiv spolnih bolesti stupa na snagu, *Jutarnji list*, 1. VII. 1934., 17.

⁸⁷ Pravilnik za izvršenje zakona o suzbijanju spolnih bolesti, *Narodne novine*, 27. VI. 1934., 6. Ovaj pravilnik stupio je na snagu 30. lipnja 1934.

⁸⁸ Jučer je provedena likvidacija toleriranih djevojaka u Zagrebu, *Jutarnji list*, 2. X. 1934., 7.

⁸⁹ Ukidanje javnih kuća, *Večer*, 17. III. 1928., 3.

ovo društveno i moralno zlo nije nestalo. Ono je i dalje postojalo, ali sada u sferi ilegale.

Tajna prostitucija

Tajna prostitucija je u Zagrebu bila prisutna i u vrijeme uređene i legalne prostitucije. Zdravstvena izvješća gradskog poglavarstva u vrijeme Prvoga svjetskog rata upozoravala su na tajnu prostituciju.⁹⁰ Izvješće za 1919. godinu ukazalo je na raširenost tajne prostitucije, "koja je prodršla i u do sada zdrav od nje pošteđeni građanski sloj pučanstva. Velika skupoća i teška poštena zarada s jedne strane, a s druge opet teški stanbeni odnošaji, pa pomankanje muškog nadzora u obitelji za vrijeme rata mogu se uzeti kao glavni uzroci širenja sukrovne prostitucije".⁹¹ Posebno je nakon Prvoga svjetskog rata porastao broj maloljetnih djevojaka (od 15 do 18 godina) koje su se bavile tajnom prostitucijom.⁹² Prema jednoj procjeni 1923. godine bilo je oko 900 tajnih prostitutki, a 1925. godine oko 630 tajnih prostitutki te 1929. godine 521.⁹³ Zagrebačko redarstvo je 1932. godine privelo 534 ženske osobe pod sumnjom da se bave tajnom prostitucijom.⁹⁴ Razmjere tajne prostitucije bilo je gotovo nemoguće utvrditi. Neke djevojke i žene njome su se bavile kao jedinim zanimanjem i od javno toleriranih prostitutki razlikovale su se samo po tome što nisu bile ili nisu mogle biti upisane u očevidnik. Mnoge su se povremeno bavile tim poslom (konobarice,⁹⁵ sobarice, zabavljačice⁹⁶ i sl.). Neke su prisilili poslodavci na prostituciju. Većinom je djevojke i žene na prostituciju nagnala životna i ekonomska situacija. Kako je gospodarska kriza početkom 30-tih godina uzimala maha, tako se i povećavao broj žena i djevojaka koje su tim poslom rješavale svoju egzistenciju.⁹⁷

⁹⁰ "Kako se je tijekom ratnih godina sve više širila tajna prostitucija, tako su se sve većma umnožavala i oboljenja veneričnih bolesti." DAZ, DZO, Zdravstveno izvješće 1917.

⁹¹ DAZ, DZO, Zdravstveno izvješće 1919. U sličnom tonu je i izvješće za sljedeću godinu koje utvrđuje "...sve veće širenje tajne prostitucije, koja danomice sve više prodire i u one slojeve pučanstva, koji je u predratnom vremenu nijesu ni poznavali." DAZ, DZO, Zdravstveno izvješće 1920.

⁹² K. FARKAŠ, *n. dj.*, 70

⁹³ ISTI, *n. dj.* 70; Na temelju ovih podataka te dodajući broj javno toleriranih prostitutki dr. Marković je ustanovila da u Zagrebu između 1925. i 1929. godine na 100 žena u dobi od 15 do 45 godina dolaze 2 prostitutke. V. MARKOVIĆ, "Raširenost luesa...", *Liječnički vjesnik*, br. 2, Zagreb 1931., 125.

⁹⁴ 21% svih djevojaka koje su pregledane nadjene su bolesne, *Večer*, 16. I. 1933., 5.

⁹⁵ Mnoge konobarice i služavke u zagrebačkim gostionama služe za razonodu gostiju, *Večer*, 24. X. 1934., 3.

⁹⁶ J. ŠILOVIĆ, *Trgovina bijelim robljem*, 41 – 42.

⁹⁷ To je dovelo do nekih pretjeranih procjena. "Prije stupanja na snagu novog zakona [o suzbijanju spolnih bolesti] broj prostitutki kretao se u Zagrebu između 500 i 600. Medjutim danas je taj broj deset puta toliko velik kao prije, jer u Zagrebu imade preko 5 000 žena i djevojaka kojima je prostitucija jedino zanimanje." Broj tajnih prostitutki koje šire zarazne bolesti iznosi u Zagrebu preko pet hiljada, *Večer*, 6. VIII. 1936., 4.

Mnoge su dolazile izvan Zagreba (posebno iz Slovenije). Brojne su bile sudbine poput jedne sedamnaestogodišnje djevojke koja radeći u tvornici zarađuje 14 dinara, a noću prostitucijom 8 – 10. Na taj način prehranjuje bolesnu majku i mlađeg brata.⁹⁸ Problem tajne prostitucije jest što nad njom nema redarstvene ni zdravstvene kontrole. Redarstvo se protiv nje borilo stalnim racijama po sumnjivim četvrtima, lokalima i svratištima. Racije su bile česte po zagrebačkoj periferiji (npr. Kustošiji,⁹⁹ Trešnjevci,¹⁰⁰ Sajmištu,¹⁰¹ Kanalu itd.) te u lokalima u Tkalčićevoj ulici,¹⁰² Šenoninoj,¹⁰³ Palmotićevoj,¹⁰⁴ na Medveščaku¹⁰⁵ i sl. Uhvaćene sumnjive djevojke bile bi pregledane, bolesne poslane na liječenje, a zdrave kažnjene. One koje nisu bile stanovnice Zagreba dobile bi nakon kazne izgon iz grada. Prilikom zdravstvenih pregleda osoba za koje se sumnjalo da se bave tajnom prostitucijom konstatiran je stalni lagan porast broja spolno oboljelih.¹⁰⁶ Samo represijama nije se moglo stati na kraj tajnoj prostituciji. Zagrebačko redarstvo imalo je neko vrije-

⁹⁸ Noćni život zagrebačke periferije, *Večer*, 10. VIII. 1934.

⁹⁹ "Ti lokali zagrebačkog dna danas su više-manje tolerirane javne kuće na periferiji, koje na životu drže zagrebački posjetioci, koji noću dolaze s automobilima....Ta romantika Kustošije, to renomirano zagrebačko predgrađe, koje je po svojim nekadašnjim apaškim senzacijama još uvijek uživa glas nekakve opasne i pogibeljne četvrti, nije ništa ni toliko pokvarena i zla, kako se to priča i misli....Nekoliko namirisanih djevojka u crvenim kostimima dvore i nude svoje jeftine, ali opasne usluge. Šofer mi je pričao da dolaze ovamo same, pogode se s gazdom i dvore. Bez velikih pregovora i formalnosti. Isto tako i odlaze. Jedna takva usluga u kustošijskoj romantici može da bude veoma skupa, jer te crveno obučene kelnerice sigurno davno nisu vidjele nikakvu ambulantu....Nekoliko metara od malte, u Kustošiji, ima više javnih kuća..." Jedan sat na zagrebačkom dnu, *Večer*, 3. VIII. 1929., 3. "Prije je Kustošija bila pravi Eldorado za sve one, koji su htjeli da se malo rasonode. Tamo je bio čitav niz lokala, koji su isključivo držali žensku poslugu, koja je uglavnom služila za zabavu gostima. Medjutim policija je i tu obratila punu pažnju, jer je ovdje bilo često rasadište raznih veneričnih bolesti. Čestim racijama pomalo je uveden i u ovome kraju red, tako da danas Kustošija nije ni izdaleka u tom smislu ono, što je još bila prije nekoliko godina." Noću po zagrebačkoj periferiji, *Večer* 9. X. 1930., 4.

¹⁰⁰ Ponovne racije po skrovištima onih sa dna života, *Večer*, 20. I. 1933., 2.

¹⁰¹ Na zagrebačkom Sajmištu redarstvo je otkrilo tajnu javnu kuću u kojoj su se nalazile i maloljetne djevojke. Poslovanje jedne sajmišne svodilje, *Novosti*, 2. IX. 1921., 3.

¹⁰² Novo leglo nemorala u Tkalčićevoj ulici, *Večer*, 13. V. 1932., 3

¹⁰³ Lov na one koje nude jeftinu ljubav, *Večer*, 19. IX. 1929., 2.

¹⁰⁴ Burza djevojaka u Palmotićevoj ulici, *Večer*, *Večer*, 12. IV. 1932., 4.

¹⁰⁵ Zagrebačka policija u borbi sa tajnom policijom, *Večer*, 11. III. 1930., 6.

¹⁰⁶ V. MARKOVIĆ, *n. dj.*, 124. U vrijeme od 1915. do 1920. godine zagrebačko redarstvo privelo je 2.107 žena pod sumnjom vođenja nemoralnog života te je prilikom zdravstvenih pregleda pronađeno 1.015 spolno bolesnih. DAZ, DZO, kut 162. Zagrebačko redarstvo je 1923. godine obavilo 1.150 zdravstvenih pregleda (na 900 ženskih osobe za koje se sumnjalo da se bave tajnom prostitucijom) i ustanovilo 275 slučajeva spolno zaraženih, 1925. godine obavilo je 1.114 pregleda (na 630 osoba) i ustanovilo 227 spolno zaraženih, 1927. godine obavilo je 1.081 pregleda (na 652 osobe) i ustanovilo 224 spolno zaraženih. K. FARKAŠ, *n. dj.*, 70. Godine 1931. obavilo je 988 zdravstvenih pregleda (na 534 ženske osobe) i ustanovilo 211 slučajeva spolno zaraženih. 21% svih djevojaka koje su pregledane nadjene su bolesne, *Večer*, 16. I. 1933., 5.

me u svojim redovima zaposlene učiteljice (1. – 2.) kojima je glavna zadaća bila pedagoški rad s djecom koja su se skitala ili došla u sukob s policijom ili zakonom. Povremeno bi se susrele i s prostitucijom, posebno maloljetničkom. Neke europske države, poput Velike Britanije i Francuske imale su u sklopu svojih policijskih snaga žene, tzv. žensku policiju. Žene policajci imale su zadaću sudjelovanja u nadzoru prostitucije kao i u preventivnom radu s djecom i mladima. Postojali su neki prijedlozi da se slični odredi ženske policije osnuju unutar zagrebačkog redarstva, ali se to nije ostvarilo. Najbliže tome bio je kraći rad nekih članica dobrotvornih društava u proljeće 1937. godine na zagrebačkim kolodvorima. One su preventivno vršile nadzor dočekujući mlade djevojke koje su same dolazile u Zagreb dajući im upute o svim opasnostima u gradu.¹⁰⁷ U borbu protiv prostitucije uključila su se gradska socijalna i privatna humanitarna društva pokušavajući djelovati preventivno i ne dižući ruke od onih djevojaka koje su izašle ili su htjele izaći iz prostitucije. Društva su najčešće pomagala mladim djevojkama financijski i moralno da u trenucima besparice i rastresenosti ne krenu u prostituciju.¹⁰⁸ Kako je prostitucija bila jedan od pravaca kojim su se širile spolne bolesti, borba protiv nje postala je sastavni dio borbe protiv spolnih bolesti. Nakon Prvoga svjetskog rata borba protiv spolnih bolesti u Zagrebu kretala se u nekoliko pravaca: bolja zdravstvena edukacija¹⁰⁹ i preventiva, dostupnije i kvalitetnije liječenje¹¹⁰ te borba protiv tajne prostitucije i nadzor legalne. Unatoč svemu tome raširenost spolnih bolesti bila je vrlo velika te su one bile nakon tuberkuloze drugi veliki zdravstveni problem.

Trgovina bijelim robljem

Između dvaju svjetskih ratova Zagreb je bio sjecište agenata i trgovaca bijelim robljem, kako domaćih tako i stranih. Glavni međunarodni pravci trgovine ženama išli su iz Europe prema Srednjoj i Južnoj Americi te prema

¹⁰⁷ Prvi ženski redarstvenici u Zagrebu započeli vršenjem službe, *Večer*, 3. IV. 1937., 2.

¹⁰⁸ Gradska društva poput Doma za djevojčice ili Služinskog zavoda djelovala su u sklopu gradske socijalne politike. Dobrovoljna humanitarna društva na privatnoj bazi bila su vrlo afirmativna i ponekad mnogo djelotvornija. Neka od njih su: Patronža za zaštitu mladih djevojaka, Društvo kneginje Ljubice, Hrvatska katolička ženska sveza i Zaštitnice djevojaka. Dobrotvorno društvo Pučka radiona 1926. godine otvorilo je Dom djevojaka koji se brinuo većim dijelom oko maloljetnih djevojaka dajući im stan, hranu i pomažući im naći zaposlenje.

¹⁰⁹ O tome vidi u Željko DUGAC, "Popular Health Education and Venereal Diseases in Croatia between Two World Wars", *Croatian Medical Journal*, 45, Zagreb 2004., 490–498.

¹¹⁰ Do kraja Prvoga svjetskog rata liječenje spolno oboljelih bolesnika bilo je prepušteno bolnicama. Njihovi kapaciteti bili su ograničeni, a kako se liječenje plaćalo mnogima je bilo nedostupno zbog skupoće. Stoga se kao i u mnogim europskim gradovima pristupilo omogućavanju besplatnog liječenja. Gradsko zastupstvo je 1919. godine odlučilo osnovati pomoćnicu za suzbijanje veneričnih bolesti. Zbog nedostatka prostora ona nije proradila. Ipak je 1921. godine otvoren gradski ambulatorij za spolne bolesti. Uz njega je iste godine otvorena i ambulanta za spolne i kožne bolesti u Zakladnoj bolnici. U obje ove ambulante liječenje je bilo besplatno.

Egiptu i Sjevernoj Africi. Ova područja bila su poznata po većem broju muškaraca nego žena, a neke države Južne Amerike između dvaju svjetskih ratova doživljavala su određen gospodarski procvat.¹¹¹ Trgovina ženama uzimala je sve veće razmjere te se i Liga naroda uključila u njezino suzbijanje. Na svom drugom redovnom zasjedanju Liga naroda je 30. rujna 1921. godine donijela konvenciju za suzbijanje trgovine sa ženama i djecom koju su prihvatile i potpisale 32 države.¹¹² Istovremeno se poticala suradnja policijskih snaga među državama s ciljem kontroliranja, otkrivanja, dojavljivanja i hvatanja trgovaca ženama i djecom. Kraljevina Jugoslavija je 28. veljače 1929. godine prihvatila ovu konvenciju te konvenciju od 4. svibnja 1910.¹¹³ Međunarodnu trgovinu ženama i djecom vodilo je nekoliko velikih trgovaca i mnoštvo manjih više – manje samostalnih.¹¹⁴ Svoje žrtve nalazili su u svim državama svijeta, najviše u Francuskoj, Poljskoj i Mađarskoj. Broj žena i djevojaka iz Zagreba¹¹⁵ i Hrvatske koje su se našle u ovoj trgovini nije moguće utvrditi, ali vjerojatno je bio znatan. U izvještaju Lige naroda o trgovini ženama i djecom iz 1927. godine spominjali su se veći gradovi Kraljevine SHS, među njima i Zagreb, kao neka mjesta nabave novih djevojaka za međunarodne trgovce bijelim robljem.¹¹⁶ Za Zagreb je puno veću opasnost predstavljala domaća trgovina ženama. Kako je u Kraljevini SHS prostitucija bila dopuštena i regulirana uglavnom preko javnih kuća,¹¹⁷ njihovi vlasnici pokušavali su u većim gradovima poput Zagreba nabaviti nove žene. S tim problemom susretale su se sve države i gradovi koji su imali

¹¹¹ Primjerice, Argentina je 1929. godine imala veći bruto domaći dohodak od Italije (4.367 prema 3.026 dolara). O procjeni i usporedbama svjetske ekonomije i trgovine vidi Angus MADISON, *Monitoring the World Economy, 1820 – 1992*, Paris 1995.

¹¹² J. ŠILOVIĆ, *n. dj.*, 27 – 28.

¹¹³ ISTI, *n. dj.*, 28. Kazneni zakon Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine predviđao je kažnjavanje svodništva. "Član 282. Kazniće se robijom do deset godina: 1. ko podvede lice mlađe od osamnaest godina, 2. ko podvede svoju ženu, kćer, sestru, unuku ili lice povereno njegovom staranju ili nadzoru, 3. ko kakvo lice radi bluda odvede iz njegova zavičaja ili prebivališta u drugo mesto i tamo ga ostavi ili drugome preda." B. KONSTANTINOVIĆ, *n. dj.*, 84. D. RADULOVIĆ, *n. dj.*, 177.

¹¹⁴ Jedan veći trgovac kojega spominje i Liga naroda bio je i Ike Sismyn zvan Napoleon. Napoleon – trgovac bijelim robljem, *Novosti*, 27. IV. 1928., 12. Veći trgovci imali su organizirana prava poduzeća preko kojih su se dopremale žene u Južnu Ameriku. Poznata su bila Trgovačko i prometno društvo La Plata i Transatlantsko društvo. Strahovite pojedinosti trgovine bijelim robljem, *Večer*, 8. VIII. 1931., 7. Trgovci bijelim robljem u međusobnoj komunikaciji i dopisivanju koristili su se i žargonom želeći se prikriti. Primjerice, riječi "Pet bačava ugarskoga vina dolazi u Beograd" označavale su pet lijepih Mađarica. Trgovina bijelim robljem, *Dva sata*, 24. VII. 1922., 2.

¹¹⁵ Zagrebačka *Večer* često je donosila reportaže o tužnim sudbinama djevojaka iz Zagreba i Hrvatske koje su se našle u rukama trgovaca bijelim robljem i završile u Južnoj Americi. Nisu puke priče o bijelom roblju, *Večer*, 21. VII. 1930., 3. Slučaj jedne Zagrepčanke, *Večer*, 29. VII. 1930., 3. Zagrepčanka u pandžama trgovaca bijelim robljem, *Večer*, 11. II. 1935., 3.

¹¹⁶ J. ŠILOVIĆ, *n. dj.*, 43.

¹¹⁷ Javne kuće bile su u Hrvatskoj, primjerice u Jastrebarskom, Karlovcu, Čakovcu, Varaždinu (dvije), Bjelovaru, Šibeniku, Splitu (tri) itd.

legaliziranu prostituciju gdje su se vlasnici javnih kuća vrlo slobodno ponašali i tražili bilo sami ili preko svojih svodnika nove djevojke. Redarstvu je ponekad uspijevalo uhvatiti takve agente i vlasnike, ali kazne su bile male (primjerice 1933. uhvaćena je vlasnica jednoga noćnog lokala iz Velesa koja je ovdje došla po nove djevojke te je bila kažnjena s 14 dana zatvora i izgonom iz Zagreba.¹¹⁸) Velik sudski proces vodio se 1925. godine u Zagrebu kada je radi svodništva osuđeno na razne višemjesečne kazne 16. agenata i vlasnika javnih kuća iz raznih dijelova Kraljevine SHS koji su ovdje pokušali nabaviti djevojke. U procesu su na vidjelo izašle sve strahote koje sa sobom nosi trgovina ženama i prisiljavanje na prostituciju. Mnoge djevojke su primamljivane ponudama dobro plaćenih poslova u provinciji poput 18-godišnje Zagrepčanke koja je završila u javnoj kući u Petrinji. "Hvatalo se na ulicama neuposlene djevojke. Bilo ih je mnogo ispod 15 i 16 godina, ma da se po priznanju samih vlasnika ne smiju primati ispod 17 godina. Djevojke se zastrašivalo, da ne smiju odlaziti dok ne otplate dug... Neke su mjeseci bile u istom bordelju pa su uvijek bile zadužene."¹¹⁹ Zagrebačka javnost je s velikim zanimanjem pratila ovaj proces. Zastrašujuće su bile spoznaje da "nema grada i većeg mjesta u našoj državi, u koji nisu iz Zagreba odašiljane djevojke....Što više, tragovi vode jako daleko, i na Orijent, do Carigrada i dalje..."¹²⁰

Zaključak

Prostitucija je u Zagrebu bila prisutna pojava. Njezini uzroci su, između ostalog, ležali u nejednakosti, neimaštini, neobrazovanosti i teškoj gospodarskoj situaciji. Kako je grad Zagreb početkom XX. stoljeća i tijekom Prvoga svjetskog rata bio sve veći, to je i prostitucija uzimala većeg maha. Gradska uprava prihvatila je prostituciju kao nužno zlo i pokušavala je nad njom imati policijski i zdravstveni nadzor. Pokušaji da se prostitucija legalizira, prvo javnim kućama – bludilištima, a zatim preko samostalnih prostitutki razmještenih po gradu, pokazali su sve nedostatke. Žene u javnim kućama bile su fizički, psihički i materijalno iskorištavane, a samostalne prostitutke su ubrzo dobile muškarce zaštitnike tzv. makroe. Uz to, su ponekad znale svojim ponašanjem izazivati građanski moral. Kako se uočila određena povezanost prostitucije i spolnih bolesti, nije se mogao pronaći niti učinkovit zdravstveni nadzor koji bi spriječio ili barem smanjio prisutnost spolnih bolesti. Uz to, dopuštena prostitucija potpomagala je širenje trgovine ženama, a pravosudna vlast nije imala prave načine sprečavanja i kažnjavanja. Legalizacija prostitucije nije smanjila ni opsege tajne ili ilegalne prostitucije kojom su se neke žene bavile povremeno ili stalno. Zagreb je stoga

¹¹⁸ U Zagrebu je uapšena vlasnica noćnog lokala iz Velesa, *Večer*, 21. I. 1933., 3.

¹¹⁹ Iskazi svjedokinja protiv trgovaca bijelim robljem, *Novosti*, 22. VIII. 1925., 5.

¹²⁰ Otkrića o trgovini bijelim robljem u Zagrebu, *Novosti*, 6. VIII. 1925., 4.

poput mnogih europskih gradova toga vremena tražio razne načine kako da nadzire ili zaustavi prostituciju. Konačno se uvidjelo da je najbolje rješenje zabrana i kriminalizacija prostitucije kao i svih radnji vezanih uz nju.

SUMMARY

FEMALE PROSTITUTION IN ZAGREB BETWEEN 1899 AND 1934

Prostitution is a major moral, societal, social, economic, and public health issue. Until 1922 in Zagreb, prostitution was permitted in public houses. The operation of these public houses was regulated by a regulation (Regulation on Prostitution) from 1899. The Zagreb police issue a Regulation on the Supervision of Prostitution in the Municipal Territory on 24 September 1922. By this law public houses were disbanded. Girls and women who worked as prostitutes received the status of publicly tolerated prostitutes and were registered in a special file controlled by the police. Prostitution was forbidden in the Kingdom of Yugoslavia in 1934 under the law for combating sexually transmitted diseases. By the end of September 1934 legal prostitution came to an end in Zagreb. After 1934, prostitution did not disappear rather it was thrown into the sphere of criminal activity.

Key Words: prostitution, Zagreb, brothels